

SZÉKELY NÉPZENE ÉS NÉPTÁNC

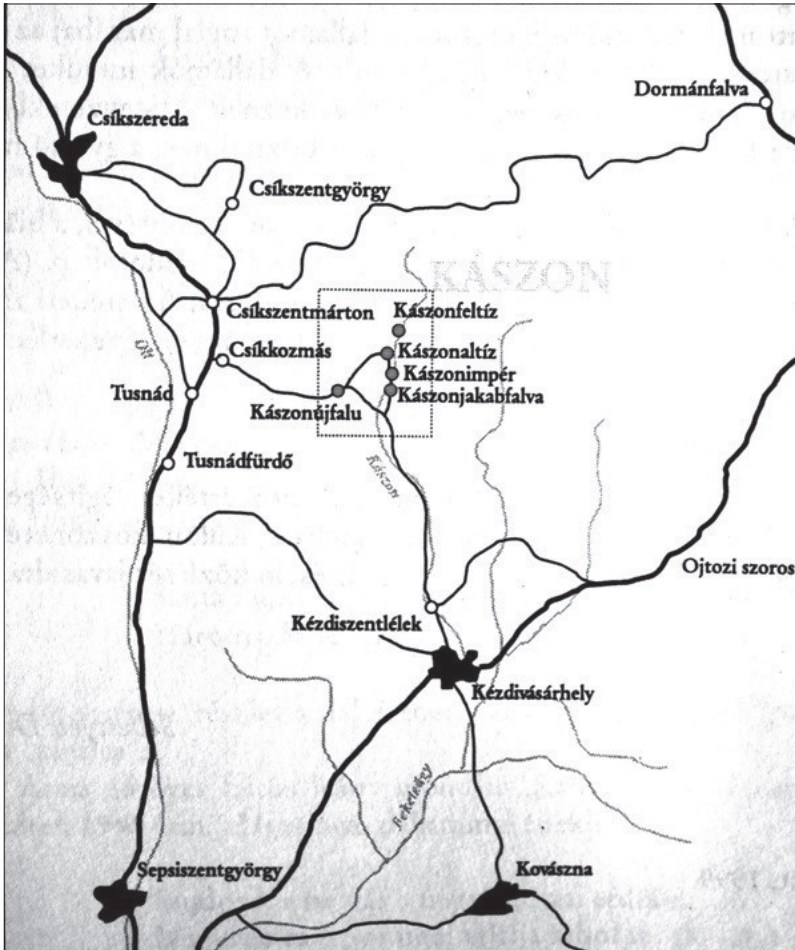
SZERKESZTETTE
PÁVAI ISTVÁN ÉS SÓFALVI EMESE

Hagyományok Háza – Budapest
Pécsi Tudományegyetem – Pécs
Pro Énlaka Alapítvány – Énlaka

2018

A KÁSZONI NÉPZENE A KOLOZSVÁRI FOLKLÓRINTÉZET ADATAINAK TÜKRÉBEN

Kászon a Keleti-Kárpátokban, a Csíki-havasok déli részén fekszik, a Kászon-patak völgyében; települései: Kászonaltíz, Kászonfeltíz, Kászonimpér, Kászonjakabfalva és Kászonújfalva. A község 3000 lelket számlál, 90 százalékuk magyar nemzetiségű, katolikus felekezetű.¹

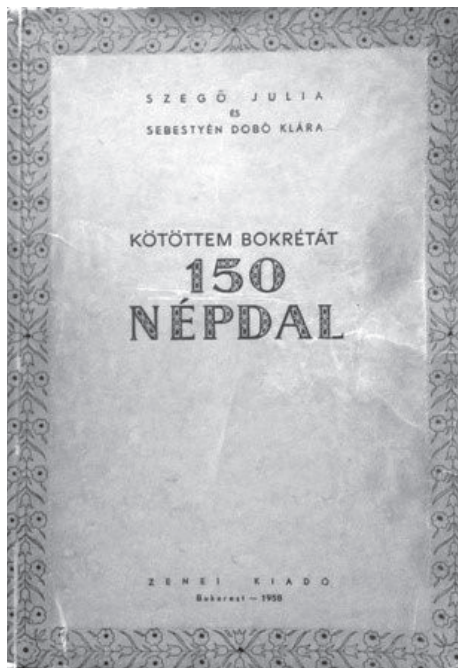

1. térkép: SEBESTYÉN DOBÓ 2001, 12. o.

Kászon népzenejét elsőként Kodály Zoltán tárta fel 1912-ben. Székelyföldi gyűjtőútján az öt kászoni faluban 91 dalt jegyzett le. A közönség számára addig ismeretlen népzenei anyagnak egy részét később közre is adta, vagy felhasználta kórus-, ill. hangszeres szerzeményeiben.² 1938-ban Budapesten, a Magyar Rádió stúdiójában, Domokos Pál Péter kászonimpéri adatközlőjétől készítettek 11 felvételt, melyek a Pátria népzenei lemezsorozatban jelentek meg. A 20. század elején gyűjtött anyag a Zenetudományi Intézet Publikált Népzenei Felvételek internetes adatbázisában ma már meghallgatható.

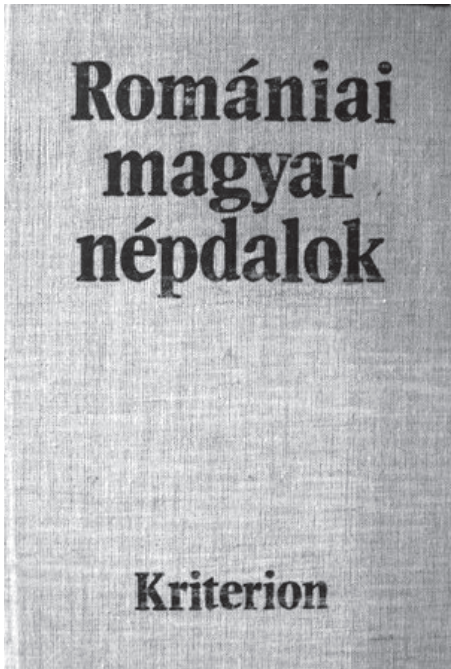
Jagamas János – akit Kodály Zoltán avatott be a népzene kutatásba – 1942-ben, még egyetemista korában, 162 helyszíni lejegyzést készített a községben. 10 évvel később, 1952-ben Sebestyén Dobó Klára a Kolozsvári Folklórintézet megbízásából végzett jelentős kutatásokat a térségben. A 181 helyszínen készített lejegyzésből 19 dallam 1958-ban került közlésre, Szegő Júlia és Sebestyén Dobó Klára szerzők *Kötöttem bokrétát. 150 népdal* című kötetében. A teljes gyűjtés szinte egy fél évszázad után, 2001-ben jelent meg *Én elmegyek kicsi búval. Kászoni népzene és néphagyományok* címmel. A monografikus jellegű gyűjtemény kiemelkedő fontosságú. A szakszerűen elrendezett anyag sokszínű: az alkalomhoz kötött dal-
lamok (énekes játékok, altatók, névnapi köszöntők, lakodalmi és temetési énekek) mellett a kötetben balladákat, katonadalokat, szöveges és hangszeres táncdallamokat is találunk. A kiadvány értékét a közölt szokásleírások, gyermekjátékok és találós kérdések, valamint a kászoniak zenei életével kapcsolatos megfigyelések is növelik.

Jelentős gyűjtéseket végzett a térségben Gurka László, aki 1954–1959 között volt a kolozsvári Folklórintézet tudományos munkatársa. 138 helyszíni lejegyzéssel gazdagította az archívum állományát. Az intézet által kezdeményezett gyűjtésekben, külső munkatársként, 1954-ben Szenik Ilona készített 61 helyszíni lejegyzést a kászoni falvakban.

2 SEBESTYÉN DOBÓ 2001, 7. o.

1955-ben Jagamas János már a Folklorintézet munkatársaként folytatott újabb gyűjtéseket a községben. 1953-ban az archívum kutatási eszköztára magnetofonnal bővült³, ennek köszönhetően a helyszíni lejegyzések mellett, Jagamas 47 felvételt is készített a térségben. A kászoni hangzó anyag állományát Ioan R. Nicola román etnomuzikológus 1954-es gyűjtései egészítik ki. A kutató 14 helyszíni lejegyzést és 13 hangfelvételt készített a terepen. 1970-ben Sárosi Bálint készített két felvételt a községben. Az 1974-ben Jagamas János és Faragó József által kiadott *Romániai magyar népdalok* című kötet 22 kászoni adatot közöl: Jagamas 1942-es helyszíni lejegyzéseiből kilencet, az 1955-ös gyűjtőútról 11 magnetofonról lejegyzett példát, valamint egy-egy helyszíni lejegyzést Szenik Ilona és Gurka László 1954-ben végzett gyűjtéséből. 2014-ben jelent meg Pávai István és Zakariás Erzsébet gondozásában *Jagamas János népzenei gyűjteménye a Román Akadémia Folklor Archívumában* című DVD-ROM, amely a Jagamas által Kászonban gyűjtött összes kéziratot és hangzó anyagot tartalmazza, ami összesen 213 adat.

A Kolozsvári Folklorintézet összesen 620 kászoni adatot őriz, melynek több mint fele (326) jelent meg a fenn említett publikációkban.

3 ALMÁSI 2009, 300. o.

Az 1942–1955 között végzett kutatások eredményeit a következő táblázatok tükrözik:

Települések és gyűjtött adatok száma:

Kászonaltíz	Kászonfeltíz	Kászonimpér	Kászonjakabfalva	Kászonújfalu
134	57	170	87	171

Gyűjtések évei:

1942	1952	1954	1955
162	181	230	47

Gyűjtők:

Jagamas János	Sebestyén Dobó Klára	Gurka László	Szenik Ilona	I. R. Nicola
213	181	133	61	27

A Kászonban gyűjtött anyag – nagy vonalakban – a következőképpen oszlik meg. A naptári ünnepekhez tartozó dalok közül 12 a karácsonyi repertoárhoz tartozik, ezen kívül előfordul még 13 névnapki köszöntő, 9 lakodalmi ének és 11 olyan egyházi népének, mely a temetési repertoárhoz sorolható. Ezen kívül előfordul még 52 gyermekdal, 39 szöveges és hangszeres táncdal. A régi réteghez besorolt dallamokat (196 adat) mennyiségben a népies műdalok követik (151 dal), ezen kívül 19 töredékes adat is előfordul.

Történeti feljegyzések

1. Báthory András históriája

A halottbúcsúztatók közül Báthory András históriája Kászonban is fellelhető volt. A *Régi Magyar Dallamok Tára* II. kötete szerint az ének dallama német eredetű, a halottas szövege is eredetileg német és latin nyelven íródott. Magyar fordításban 1675-ben jelent meg a *Cantus Catholici* katolikus énekeskönyvben, *Oh emberi, gyarló nemzetség* szöveggel. Népszerűségét azóta is megőrizte, különböző halottas szövegekkel az egész magyar nyelvterületen, reformátusoknál és evangélikusoknál is elterjedt.⁴ Székelyföldön a dallamhoz a pásztorbükki erdőben megölt Báthory András históriájának szövegét társították. Orbán Balázs szerint a szöveg az 1800-as évek elején keletkezhetett. November másodikán, a mindenszentek napján tartandó búcsú alkalmával a csíkszentdomokosi kántor adta elő az éneket, feltehetően saját maga írta a szövegét, melyet 1816-ban ki is nyomtattak. Csíksomlyón többször is kiadták, 1875-ben Budán is megjelent. A ponyvanyomtatvány búcsúkon, vásárokon terjedt el. Csíkszentdomokoson az ének mai napig is elhangzik a mindenszentek

4 BARTHA 1935, 176. sz., 259.; RMDT II, 98 I-II. sz., 251, 500. o.; SZDR I, 98.sz. 142. o., SZDR II, 98. sz., 68. o.; DOBSZAY 1995, 409. sz. jegy., 127-128. o.; ALMÁSI 1979, 261. o.; PÉTER 2008, 69. sz., 131-132. o.; SEBESTYÉN DOBÓ 2001, 24. sz., 48. o.

napi búcsún, a pásztorbükki keresztnél, vagy virrasztók alkalmával.⁵ Szövegét illetően az ének a sirató balladák csoportjába sorolható: „Az úgynevezett sirató vagy búcsúztató balladákban a fiatal férfi (elvétve női) hősök első személyben mondják el váratlan és erőszakos haláluk (meggyilkoltatásuk vagy szerencsétlenségük) történetét, mintegy elsiratják saját sorukat. Jakubovich Emil kimutatta, költészetünk ősi öröksége: a mai balladákban ugor és török hősi énekek ugyanazon előadásmódjának kései maradványa.”⁶

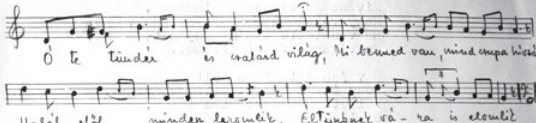
Kászonban Gurka László gyűjtött két változatot a fenti énekből. A megjegyzésekből kiderül, hogy az adatközlő „könyvecskékből, régi istóriákból” tanulta.⁷

FAM 9298

INSTITUTUL DE FOLKLOR INTÉZET
CENTRUL DE CULEGERE CLUJ
KOLOZSVARI GYŰTŐKÖZPONT

Genul Regiunea Bucovina / Moldavia
Titlul Raionul: Tirgu / Suceava
Comuna: Capalna Noua - Vagozintale
HR

Parlanta d. 196

O te tunde is mald világ, Ni kumed van, mind unpa vely.
Halál elől minden kerülik, Eltünhet rá-ra is elömlit

Kik a magas helyen is ülnek,
Halál téged el nem kerülhet,
Nem menthet meg kincs vagy uraság,
Ledül előttd hatalmasság.

Mi szép virág, mikor kinyílik,
Illatozik, de hamar elműlik,
Ember élte itt úgy virágzik,
Ékessége majd elváltozik.

Im én is e világ meseján
Virágosni kezdtem idején.
De mi hamar fényesség lettem,
Oly hamar is elenyésztem.

Ama híres Báthori házból
Szültem, nagy és fényes ágból,
Bibor, bársony, selyem fedestek,
Széltől, naptól, fénytől őriztek.

OBSERVATIUNI:

"Könyvecskékből, régi istóriákból,
Péterfi Ádám bátyáméből."

Cules de: Gurka László Ppr. Nr.
Local culegeri: Kászonfalva data: 1974. IV.
Informator: Borbély László et c.
profesiunea: cultura: adresa:
Natal de: data:

M. I. & Instr. Poplar, Cluj 19-1983

- 5 Magyar 1998, 71–75. o.; Lásd még MIKLÓS 2007, 31. sz., 42–43. o.; KRISTÁLY – KRISTÁLY. 2009, 212 sz., *Báthori Endre balladája* című szöveggel, 198–199. o., 226. sz., *Hívek, kik most* kezdetű halottas szöveggel, 213.o. A két különböző szöveggel közölt dallam között kevés az eltérés.
- 6 ALBERT – FARAGÓ 1973, 43. o.; Lásd még KODÁLY 1964. II. 226. o.; VARGYAS 1976, 92. típ., 587–592. o.
- 7 Kolozsvári Folklórintézet, FAM. 9298.

2. Apor Lázár tánca

A népi tánczenével foglalkozó legfontosabb szakmunkák mindegyike közli és tárgyalja az *Apor Lázár táncaként* ismert, Kászonban is gyűjtött táncdalt, melynek első írott forrása a 17. századi Kájoni-kódex.⁸ A táncdallam román változatát Bartók Béla közölte 1913-ban, bihari gyűjtésében.⁹ Pávai István 1993-ban *Az erdélyi és moldvai magyarság népi tánczenéje* című kötetében egy csíkszentdomokosi hangszeres és egy sóvidéki szöveges változatot is közöl.¹⁰

Kászonaltíz, Csűrös András, 65 éves, gyűjtötte Sebestyén Dobó Klára, 1952.

3. Oláhos

Az alábbi táncdallam elég népszerű a románok körében is. Bartók Béla a máramarosi gyűjteményében (1923) egy dúrterces, eltérő kezdőformulájú változatot közölt, melynek az utótagja bőmásodos dór hangnemben folytatódik.¹¹ Szabolcsi Bence *A magyar zenetörténet kézikönyve* (1995), *A verbunkos tánczene keleti gyökerei és népi rokonsága* című fejezetében Bartók bihari gyűjtéséből mutat be egy román változatot.¹² A dallam, *Marosszéki* elnevezéssel, jelen van a Herțea Iosif – Almási István szerzőpáros kötetében is.¹³ Sárosi Bálint *A hangszeres magyar népzene* című kötetében (1996) egy Kodály Zoltán által 1912-ben gyűjtött kászoni változatot közöl. Ugyanazt Paksa Katalin is idézi, kitérvén a tájanként változó táncnevekre is; a fejezet címe alapján a típust a Rákóczi-dallamkörbe sorolja (korai verbunkos).¹⁴

8 SZABOLCSI 1955, 40/h sz.

9 BARTÓK 1913, 322. sz.

10 PÁVAI 1993, XIX. pld., 161. o., példatár 26. sz., 225. o., 32. sz., 228. o.; Lásd még: SÁROSI 1996, 99. o.; SEBESTYÉN 2001, 126. sz., 187. o.; PAKSA 2010, 59. sz., 200–201. o.

11 BARTÓK 1923, 169. sz.

12 SZABOLCSI 1955, 79*/c.

13 HERȚEA – ALMÁSI 1970, 193. sz., 89. o. Kecset, Hargita megyei adat.

14 SÁROSI 1996, 77–78. sz., 97. o.; PAKSA 2010, 56e sz., 190–191. o. Lásd még PÁVAI 1993, 25. sz. 106. o.

A Sebestyén Dobó Klára által gyűjtött változat kezdőformulája dúr-terces, majd a dalam dór hangsorban folytatódik.

Kászonyjakabfalva, Gábor („Cigány”) Andri, 60 éves,
gyűjtötte Sebestyén Dobó Klára, 1952.

Felhasznált irodalom

ALBERT ERNŐ – FARAGÓ JÓZSEF

1973 *Háromszéki magyar népballadák*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

ALMÁSI ISTVÁN

1979 *Szilágysági magyar népzene*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

BARTHA DÉNES

1935 *A XVIII. század magyar dallamai*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

BARTÓK BÉLA

1913 *Cântece poporale românești din comitatul Bihor (Ungaria)*, București.

DOBSZAY LÁSZLÓ

1995 *A magyar népének. I.*, Veszprém.

HERTEA IOSIF – ALMÁSI ISTVÁN

1970 *245 Melodii de joc. Népi táncdallam. Tanzmelodien*, Marosvásárhely.

JAGAMAS JÁNOS – FARAGÓ JÓZSEF

1974 *Romániai magyar népdalok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

KODÁLY ZOLTÁN

1964 *Néprajz és zenetörténet*. In: szerk. BÓNIS FERENC *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.

KRISTÁLY LAJOS – KRISTÁLY MATILD

2009 *Domokosi nagy hegy alatt*, Csíkszereda.

MAGYAR ZOLTÁN

1998 *Báthori Endre alakja az erdélyi néphagyományban*, Stúdium, Kolozsvár.

MIKLÓS MÁRTON

2007 *Édesanyám rózsafája*, Péter Music, Csíkszereda.

PAKSA KATALIN

2010 *Az ugrós táncok zenéje*, L'Harmattan, Budapest.

PAPP GÉZA

1970 *A XVII. század énekelt dallamai. Régi magyar dallamok tára II.*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

PÁVAI ISTVÁN

1993 *Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje*, Teleki László Alapítvány, Budapest.

PÉTER ÉVA

2008 *Református gyülekezeti énekek az erdélyi írott és szójhagyományos forrásokban*, Presa Universitară Clujeană.

SÁROSI BÁLINT

1996 *A hangszeres magyar népzene*, Püski, Budapest, 1996.

SEBESTYÉN DOBÓ KLÁRA

2001 *Én elmenyek kicsi búval. Kászoni népzene és néphagyományok 1952-ből*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár.

SZABOLCSI BENCE

1955 *A magyar zenetörténet kézikönyve*, Zeneműkiadó, Budapest.

SZDR = SZENDREI JANKA – DOBSZAY LÁSZLÓ – RAJECZKY BENJAMIN

1979 *XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben. I–II.*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

VARGYAS LAJOS

1976 *A magyar népballada és Európa. I–II.*, Zeneműkiadó, Budapest.

**Folk Music of Kászón in the Light of the Sources of the Romanian Folklore
Institute in Kolozsvár**

The folk music of Kászón was first studied by Zoltán Kodály in 1912. He was followed by János Jagamas in 1942, from who's initiative, starting with the 1950s, through institutional framework of the Folklore Institute, new field-research started. The results were published in 1972 among other Hungarian folksongs of Romania. Klára Sebestyén-Dobó's monographic work of the folk music and folk traditions of Kászón was published in 2001.

My paper presents the most important historical information of the Kászón folk music preserved in the collection of the Folklore Institute of Kolozsvár.